

Mezei Péter¹

A FÁJLCSERE RETORIKÁJA – GONDOLATOK EGY ÁLVITA MARGÓJÁRA

Stefan Larsson svéd jogszociológus doktori értekezésében a metaforikus jogi gondolkodásról írta, hogy komoly problémákat szülhet, ha a konkrét kifejezések nem mutatnak összhangot a társadalom mindenkori értékrendjével. Ezzel ellentétben nincs erősebb jogszabály, mint ami a társadalmi értékrenddel összhangban áll.² Különösen az vezethet nem várt negatív következményekhez, ha az egyes metaforákat eredeti környezetükből kiemelve (szándékosan) olyan kontextusban használják, ahol azok torz eredményt szülnek.³

A szerzői jog területén, s különösen korunk digitális világában a fenti megállapítás hatványozottan igaznak tűnik. Nehezen képzelhető el, hogy a társadalom pusztán azért kövesse a mindennapi cselekvésekben lépten-nyomon tetten érhető szerzői jogi szabályokat, mert ezt mondják neki. A normák követése csak akkor reális elvárás a jogosultak részéről, ha e szabályokat a társadalom helyesként elfogadja, de legalább ismeri és érti.⁴

A szerzői jogosultaknak azon törekvése, hogy a fájlcsere kontextusát (az arról folyó diskurzust) kisajátítsák, történelmileg nem egyedülálló. Gyakorlatilag valamennyi új technológia megjelenésekor a szerzői jog összeomlását vizionáló gondolatoktól hemzsegett a sajtó. A híres amerikai zeneszerző (az Egyesült Államok himnuszát megzenésítő), John Philip Sousa például ördögi masinának nevezte a gépzongorát, és annak a társadalomra gyakorolt negatív hatásait ecsetelte a készülő (végül 1909-ben elfogadott) harmadik szerzői jogi törvényről tartott kongresszusi meghallgatáson 1906-ban tartott beszédében. Sousa a következőket mondta:

¹ Az SZTE ÁJTK Összehasonlító Jogi Intézet docense. A jelen tanulmány a TÁMOP-4.2.1/B-09/1/KONV-2010-0005 azonosító számú, „Kutatóegyetemi Kiválósági Központ létrehozása a Szegedi Tudományegyetemen” című projekt keretében, az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával készült. A jelen tanulmányban elhangzott érvek Mezei Péter 2012-ben megjelenő „A fájlcsere dilemma” című kötetében kerülnek alaposabb bemutatásra.

² *Stefan Larsson: Metaphors and Norms – Understanding copyright law in a digital society.* Lund Studies in Sociology of Law 36, Lund University, 2011, p. 123.

³ *Stefan Larsson, Håkan Hydén: Law, Deviation and Paradigmatic Change: Copyright and its Metaphors.* In: *Miguel Vargas Martin, Miguel A. Garcia-Ruiz, Arthur Edwards (szerk.): Technology for Facilitating Humanity and Combatting Social Deviations. Interdisciplinary Perspectives.* ICI Global, 2011, p. 193.

⁴ *Jessica Litman: Digital Copyright.* Prometheus Books, Amherst, 2006. p. 72, 112–113.

„Ezek a beszélő gépek tönkre fogják tenni a zene művészi fejlődését ebben az országban. Amikor gyerek voltam, a nyári estéken minden ház előtt embereket lehetett látni, ahogy régi és új dalokat énekelnek. Ma csak ezeket a pokoli gépeket lehet éjjel-nappal hallani. Nem maradnak hangszálaink. A hangszálakat ugyanúgy el fogja tüntetni az evolúció, ahogy az emberré válás során eltűnt az ember hátáról a fark.”⁵

A szerzői jog összeomlását vizionálta az amerikai filmipar érdekvédelmi és lobbiszervezete (MPAA)⁶ akkori vezetője, Jack Valenti is egy 1982-es kongresszusi meghallgatás alkalmával, amikor a videomagnókat a bostoni fojtogatóhoz hasonlítva azt mondta: a videomagnó „az az amerikai filmproducer és az amerikai közönség számára, mint a bostoni fojtogató az otthonában tartózkodó nő számára”.⁷ A technológiai fejlődés és a szerzői jog szimbiózisáról szóló diskurzus szerzői jogosultak általi kisajátítása évszázados jelenség, s ez a fájlcsere világát sem hagyta érintetlenül.⁸

A fájlcsere korában a szerzői jogosultak és a fogyasztók oldalán gyakorlatilag egy időben felszínre törő olyan terminológia, amely szándékosan torz köntösbe bújtatja (gyakorlatilag egy kalap alá veszi) az összes internetes felhasználást, jelentősen aláássa napjainkban a szerzői jog társadalmi elfogadottságát, illetve a fájlcsere dilemma feloldásának a lehetőségét.

Az alábbiakban három kifejezést állítunk célkeresztbe: a „kalózkodást”, a „tulajdont” és a „lopást” (logikusan ideértve a „kalóz” és a „tolvaj” szót is). A választás nem véletlenszerű és céltalan. E kifejezések, különösen a kalózkodás, a fogyasztói (fájlcsere) társadalomban is rögzülni látszanak, noha a jogosulti oldaltól eltérő tartalommal. Ennek is köszönhető, hogy a fájlcsere terén használt (elsősorban jogi, másodsorban társadalmi) terminológia erősen kétarcú, ami az álláspontok érdemi közelítését is akadályozza. Valójában az egyes kifejezésekkel kapcsolatos vita erősen *álvitának* hat, amelynek elsődleges célja, hogy elterelje a figyelmet az érdeklődők valós tevékenysége és céljai felől. Mégis érdemes betekinteni ebbe a diskurzusba, mert sok álszent (de legalábbis nem előremutató) érvről lehet ily módon lerántani a leplet.

⁵ Bodó Balázs: *A szerzői jog kalózzai – A kalózzok szerepe a kulturális termelés és csere folyamataiban a könyvnyomtatástól a fájlcsere hálózatokig*. Typotex, Budapest, 2011, p. 159. Az eredeti szöveget lásd: Lawrence Lessig: *Remix: Making Art and Commerce Thrive in a Hybrid Economy*. Bloomsbury, London, 2008, p. 24–25.

⁶ Motion Picture Association of America (<http://www.mpa.org/>).

⁷ Peter K. Yu: *Digital Copyright and Confuzzling Rhetoric*. Vanderbilt Journal of Entertainment and Technology Law, 2011, p. 887–888.

⁸ Lásd különösen Bodó Balázs kötetének „A fájlcsere-ről szóló diskurzus kisajátítására tett erőfeszítések” című alfejezetét: Bodó: i. m. (5), p. 158–165.

1. A kalózkodás és a kalóz

A „kalózkodás” kifejezés már egy ideje beette magát a fájlcsereléssel (és egyébként a szellemi alkotások megsértésével) kapcsolatos elmélet és gyakorlat világába. E szó a hétköznapi kommunikáción túl nemcsak a fájlcsereelő társadalom berkein belül jelenik meg (*The Pirate Bay*), hanem politikai szerveződések nevében,⁹ a tartalomipar érvelésében,¹⁰ a szerzői joggal foglalkozó jogirodalomban,¹¹ a nemzeti jogalkotási dokumentumok-

⁹ A Piratpartiet és a többi kalózpárt, különösen hazánkban a 2009 óta működő Kalózpárt, illetve a 2011 őszén életre hívott Magyar Kalóz Párt. Ugyancsak svéd gyökerű a szerzői jog jelenlegi paradigmájával ellentétes ideákat valló Piratbyrån, akárcsak a kalózkodás elleni szervezet, a Svenska Antipiratbyrån.

¹⁰ Így a több Grammy-jelöléssel rendelkező sikeres zenei producer és zeneszerző, Luke Ebbin, nemrégiben így írt: „Minden reggel hálásan ébredek fel azért, hogy zenei producerként meg tudok élni és el tudom tartani a családomat. Sajnos ez egyre nehezebbnek bizonyul, köszönhetően a féktelen kalózkodásnak, és a nem csökkenő és – sokak számára – társadalmilag elfogadott fájlcserelésnek köszönhetően.” Lásd: *Luke Ebbin: Guest Post: The Role of Record Producer and Why We Need PROTECT IP Act*. Music • Technology • Policy, 2011. október 27. (<http://musictechpolicy.wordpress.com/2011/10/27/guest-post-the-role-of-the-record-producer-and-why-we-need-protect-by-luke-ebbin/>). (Valamennyi internetes oldal utolsó megtekintésének dátuma: 2012. január 4.) A Business Software Alliance magyar weboldalának egyik első üzenete a következő: „A szoftverkalózkodás a szerzői joggal védett szoftver engedély nélküli másolása vagy forgalmazása. Ez megtehető másolással, letöltéssel, megosztással, értékesítéssel vagy több szoftverpéldány személyes vagy munkahelyi számítógépre telepítésével.” Lásd: http://www.bsa.org/country.aspx?sc_lang=hu-HU. Még egy példát hozva: nem a hír tartalma, hanem a MAHASZ honlapján megjelent bejegyzés címe tűnik teljes mértékben indokolatlannak: Minden idők legnagyobb kalózfogása Magyarországon – nemzetközi szakmai elismerés (<http://mahasz.hu/?menu=hirek&id=1992>). Lásd továbbá a ProArt – Szövetség a szerzői jogokért honlapját a „Kalózkodás” címszónál: <http://www.proart.hu/?menu=kalozkodas>.

¹¹ Ha e helyütt valamennyi irodalom feltüntetésre kerülne, amely a „kalózkodás” kifejezésre akarva-akaratlanul az általános terminológia részeként tekint, akkor a lábjegyzet vége a messzi homályba veszne. Még azoknál az amerikai szerzőknél is, akik a szerzői jogra úgy tekintenek, mint amely két érdekoldal egyensúlyát hivatott biztosítani, gyakran mindennapos a „piracy” szó használata. Csupán a példálózás kedvéért álljon itt mégis néhány releváns forrás. Így például Bodó Balázs kiváló monográfiájának központi eleme, hogy a fájlcserelést modern kori kalózkodásként aposztrofálja. Lásd: *Bodó: i. m. (5)*. További fontos írásokat lásd különösen: *Gyertyánfy Péter: Kell-e még szélesebb szerzői jog?* Magyar Tudomány, 2003. 2. sz., p. 226–230; *Hjördis Halldórsdóttir: Enforcement of Copyright – A Reflection on Injunctions in the Information Society*. In: *Peter Wahlgren* (szerk.): *Scandinavian Studies in Law*, Vol. 47, Stockholm Institute for Scandinavian Law, Stockholm, 2004, p. 155–172; *Jacqueline D. Lipton: Solving the Digital Piracy Puzzle: Disaggregating Fair Use from the DMCA’s Anti-Device Provisions*. Harvard Journal of Law & Technology, 2005, p. 111–160; *Carsten Fink: Enforcing Intellectual Property Rights: An Economic Perspective*. WIPO Advisory Committee on Enforcement, 2009. augusztus 26. (http://www.wipo.int/edocs/mdocs/enforcement/en/wipo_ace_5/wipo_ace_5_6.pdf); *Bodó Balázs, Lakatos Zoltán: A filmek online feketepiaci és a moziforgalmazás, 1. rész: A tranzakciósintű elemzés lehetőségei* (Kulturális alkotások magyarországi online kalózközönségének empirikus vizsgálata). Szociológiai Szemle, 2010. 3. sz., p. 34–75; *Alain Strowel: Internet Piracy as a Wake-up Call for Copyright Law Makers – Is the „Graduated Response” a Good Reply?* WIPO Journal, 2009, p. 75–86; *Robert Clark: Sharing out online liability: sharing files, sharing risks and targeting ISPs*. In: *Alain Strowel* (szerk.): *Peer-to-peer File Sharing and Secondary Liability in Copyright Law*. Edward Elgar, Cheltenham, 2009, p. 197–228; *Yu: i. m. (7)*.

ban,¹² a nemzetközi szerzői jogi dokumentumokban,¹³ a szellemi alkotások egyéb területein,¹⁴ sőt még a szerzői jogon kívüli társadalomtudományi kutatásokban is.¹⁵

A „szerzői jogi kalózkodás” következetes alkalmazásának, s ily módon hiteles értelmezésének azonban gátjául szolgál e kifejezés parttalan használata. Egyrészt Litman utal arra, hogy a „piracy” szó az Egyesült Államokban sokáig a másolatok haszonszerzési célokból történő tömeges előállítására volt használatos.¹⁶ Ma azonban a tartalomipar egyes amerikai szereplői, akik ráadásul nem is képviselik a szerzői jogosultak összességét, előszeretettel

¹² Például az Egyesült Államok jelenleg hatályos szerzői jogi törvényét 1982-ben módosította a „Piracy and Counterfeiting Amendments Act of 1982”, mely a kalózkodást mint a szerzői művek engedély nélküli, tömeges többszörözését és terjesztését minősítette büntetőjogi tényállássá. Lásd: Pub. L. No. 97–180, 96 Stat. 91. Egy másik példával élve az Egyesült Államok Kormányzati Elszámolási Hivatala (Government Accountability Office) által 2010 áprilisában kiadott 41 oldalas jelentés 140 alkalommal szerepeltette a „piracy” különféle nyelvi változatait. Lásd: United States Government Accountability Office: Report to Congressional Committees – Observations on Efforts to Quantify the Economic Effects of Counterfeit and Pirated Goods (<http://www.gao.gov/new.items/d10423.pdf>). Egy európai bizottsági zöld könyv a következőképpen fogalmazott: „[a]z új, a határokon átnyúlóan is nyújtott audiovizuális médiaszolgáltatások vonzó lehetőségei egyrészt a jogtulajdonosok bevételeit is növelhetik, másrészt a jogsértő magatartás kezelésére szolgáló megfelelő intézkedések mentén (beleértve a közvetítők általi érvényesítést és együttműködést) hozzájárulhatnak az audiovizuális ágazatban megfigyelhető jelentős mértékű kalózkodás kezeléséhez.” Lásd: Zöld könyv az audiovizuális művek európai unióbeli online terjesztéséről: a digitális egységes piac lehetőségei és kihívásai. COM (2011) 427, 2011. július 14., p. 4. Hasonló példákért lásd: A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának a kreatív online tartalom belső piaci helyzetéről, Brüsszel, 2008. 01. 03., COM(2007) 836 végleges (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0836:FIN:HU:PDF>); Az Európai Parlament 2008. április 10-i állásfoglalása a kulturális iparágakról Európában, Brüsszel, 2008. 04. 10., (2007/2153(INI)) (2009/C 247 E/06) (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:247E:25:31:HU:PDF>).

¹³ Ennek legfrissebb bizonyítéka a 2010 végén végleges formájába öntött Hamisítás Elleni Kereskedelmi Egyezmény (Anti-Counterfeiting Trade Agreement, röviden: ACTA) fogalommeghatározásai között található „pirated copyright goods”, vagyis durván „kalóz szerzői jogi termék”.

¹⁴ A védjegy jog területét illetően lásd például: *Patricia Loughlan*: Pirates, Parasites, Reapers, Sowers, Fruits, Foxes... The Metaphors of Intellectual Property. *Sydney Law Review*, 2006, p. 218–219, 222–224; *Katja Weckström*: The Lawfulness of Criticizing Big Business: Comparing Approaches to the Balancing of Societal Interests Behind Trademark Protection. *Lewis & Clark Law Review*, 2007, p. 697–700.

¹⁵ Egy szerzőpáros „kalózkultúra” alatt olyan online társadalmi kontextusokat ért, ahol az információk remixelésre, újrahazsnosításra, megosztásra és köröztetésre kerülnek. Lásd: *Simon Lindgren, Ragnar Lundström*: Pirate culture and hacktivist mobilization. The cultural and social protocols of #WikiLeaks on Twitter. *New Media & Society*, 2011. 13. sz., p. 1002.

¹⁶ A Dowling-ügy vádlottjai Elvis Presley-dalokról készítettek engedély nélkül több tízezres mennyiségben „bootleg” másolatokat. Az ítélet szerint: „[w]e granted certiorari to resolve an apparent conflict among the Circuits concerning the application of the statute to interstate shipments of bootleg and pirated sound recordings and motion pictures whose unauthorized distribution infringed valid copyrights.” Lásd: *Paul Edmond Dowling v. United States*, 473 U.S. 207 (1985), p. 213.

hívják minden engedély nélküli tevékenységet kalózkodásnak.¹⁷ A parttalan szóhasználatot igazolja, hogy például az ACTA „kalóz szerzői jogi termék” definíciója egy jogvédett szerzői mű vagy szomszédos jogi teljesítmény valamennyi engedély nélkül készített másolatát kalózterméknek tartja, amennyiben annak előállítása az adott ország területén jogsértést eredményez. Ebből következik, hogy az ACTA értelmezése szerint nem csupán fájlcsere, sőt nem is csak az online szerzői jogi jogsértések révén lehet kalózterméket létrehozni, hanem az „analog világban” is. Kiváló, habár extrém példaként szolgál a fentiekre egy ausztrál bírósági ítéletből származó idézet, amely nem fukarkodik a jelzők halmozásával:

„A popzene világa tehetségekben gazdag és virágzó napjainkban. Épp ezért nem meglepő, hogy paraziták kínozzák ennyire. A popsztárok és az őket szponzoráló és kihasználó hangfelvétel-előállítók természetesen szeretnék lerázni magukról a sajátjuknak tartott területen zsákmányra leső vadászokat. ... A jelen fellebbezési eljárásban az a kérdés merült fel, hogy a jog adekvát módon óvja-e e védett területet a ragadozók tetteitől, akiket a popzene színpadán a lemezek és kazetták szerzői jogba ütköző többszörözése és értékesítése esetén kalóznak, egy élő előadás azon célból történő engedély nélküli közvetlen rögzítésekor pedig, hogy az a nyilvánosság részére továbbértékesítésre kerüljön, csempészeknek [bootlegger] neveznek.”¹⁸

Egy pillanatra játszottunk el azzal a gondolattal, hogy azok, akik a mindennapokban előszeretettel használják a kalózkodás kifejezést a fájlcsere jelenségével összefüggésben, sosem vették még kezükbe a kalózkodás nemzetközi jogi definícióját meghatározó, a nyílt tenger-ről szóló 1958. évi genfi egyezményt! Ennek 15. cikke a következők szerint hangzik:¹⁹

„Kalózkodás minden alább felsorolt cselekmény:

1. Magántulajdonban levő hajó vagy magántulajdonban levő légi jármű légi járműje vagy utasai által magáncélok érdekében elkövetett bármely olyan törvénytelen erőszak, feltartóztatás vagy fosztogatás, amely:

a) a nyílt tengeren másik hajó vagy légi jármű ellen vagy a fedélzetükön levő személyek vagy javak ellen,

b) hajó, légi jármű, személyek vagy javak ellen irányul olyan helyen, amely egy állam joghatósága alá sem tartozik.

¹⁷ Az előző lábjegyzetben szereplő idézethez képest például egy 2002-es felsőbb bírósági ítéletben a kalózkodás kifejezés már lényegesen általánosabb tartalommal bírt: „while it is not unlawful to circumvent for the purpose of engaging in fair use, it is unlawful to traffic in tools that allow fair use circumvention. That is part of the sacrifice Congress was willing to make in order to protect against unlawful piracy and promote the development of electronic commerce and the availability of copyrighted material on the Internet.” Az ítélet egyébként a hatásos műszaki intézkedések védelmével függött össze. Lásd: *United States v. Elcom Ltd.*, 203 F.Supp.2d 1111 (2002), p. 1125.

¹⁸ *Ex parte Island Records Ltd* [1978] 3 All ER 824 (Shaw LJ), p. 831.

¹⁹ A nyílt tenger-ről szóló, Genfben, 1958. április 29-én aláírt szerződés. Hazánkban kihirdette: 1963. évi 6. tvr.

2. Önkéntes részvétel valamely hajó vagy légi jármű felhasználásában, ha az elkövető ismeri azokat a tényeket, amelyek a hajót vagy légi járművet kalózzellegűvé teszik.

3. A jelen cikk 1. és 2. bekezdésében meghatározott cselekmények elkövetésére történő felbujtás vagy azok szándékos elősegítése.”

A fentiekkel gyakorlatilag azonos fogalommeghatározást használ a másik irányadó nemzetközi jogforrás, az 1982. évi ENSZ Tengerjogi Egyezmény 101. cikke.²⁰ A fenti definíció lényege, hogy a kalózkodást csak nyílt tengeren lehet elkövetni. Ha ilyen cselekmény valamely állam fennhatósága alá tartozó területen történik, akkor azt már a nemzeti büntetőjog szabályai szerint kell megítélni.²¹

Hazánkban a Büntető Törvénykönyvnek nincs olyan passzusa, amely „kalózkodásként” rendelné büntetni a hajók és légi járművek kifosztását. Nem valószínű, hogy az országok többségében ez másként lenne. E cselekmények tehát csak abban az esetben büntethetők, ha azok valamely más büntetőjogi tényállás keretei közé illenek. Ebből következik, hogy a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése nem kalózkodás, hanem az, ahogy azt a törvény – az előbbi igencsak hosszú kifejezés szerint – hívja.²²

Érdeemes egy pillanatra visszakanyarodni a kalózkodás nemzetközi tengerjogi definíciójához. Abban gyakorlatilag egyetlen olyan elem sincs, amely a leghalványabb mértékben is ráhúzható lenne a szerzői művek és szomszédos jogi teljesítmények engedély és díjfizetés nélküli letöltésével és hozzáférhetővé tételével „vádolt” személyek cselekményeire. Ha el is tekintenénk egy pillanatra a tényről, hogy a kalózkodás hajókat vagy légi járműveket fosztanak ki, a definícióban olyan fajsúlyos szavak tűnnek fel, mint a „magántulajdon”, az „erőszak”, a „feltartóztatás”, a „fosztogatás”, az „utas”, a „legénység”, a „nyílt tenger” (az utóbbi joghatóság nélküli terület).

A fenti gondolatmenetet természetesen nem a naivitás szülte. Sőt, ahogy Patricia Loughlan fogalmazott: „a ’kalóz’ kifejezés használata nyilvánvalóan metaforikus jellegű, még a szellemi alkotásokkal kapcsolatos társalgás legnaivabb szereplője sem tudná vagy akarná azt szó szerint venni”.²³ Bodó Balázs jelezte: a kalóz „egy kontextusról kontextusra változó jelentésű retorikai eszköz, mintsem egy jól definiálható kontúrokkal rendelkező jogi kategória”.²⁴ Világos, hogy a „kalózkodás” szót használói nem a Genfi Egyezmény fényében

²⁰ Az Egyesült Nemzetek Montego Bayben, 1982. december 10-én aláírásra megnyitott Tengerjogi Egyezménye. Hazánk az egyezményhez ugyan csatlakozott, de magyarul nem hirdette még ki azt. Az egyezmény hatályos, magyar szövege elérhető itt: <http://www.parlament.hu/irom36/5558/5558.htm>.

²¹ A témát illetően különösen hasznos információk található az International Maritime Organization honlapján: <http://www.imo.org/KnowledgeCentre/InformationResourcesOnCurrentTopics/PiracyandArmedRobberyagainstShips/Pages/default.aspx>.

²² 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 329/A. §.

²³ Patricia Loughlan: 'You Wouldn't Steal a Car': Intellectual Property and the Language of Theft. *European Intellectual Property Review*, 2007, p. 402.

²⁴ Bodó: i. m. (5), p. 21.

alkalmazzák, hanem azzal a céllal, hogy a társadalom az átlagos fájlcsereelőt egy törvényen kívüli, másokat kifosztó, kegyetlen alak képzetével azonosítsa. A kalózkodás metaforájának használata szükségszerűen maga után vonja az azzal szembeni „fegyveres”, de legalábbis agresszív fellépés lehetőségét és/vagy kötelességét.²⁵ Ez azonban teljes mértékben *indoklatlannak tűnik egy olyan társadalmi jelenség esetében, amely 1. elkövetői körét, 2. elkövetési módját, 3. az elkövetési tárgyat, 4. kimenetelét és 5. veszélyességét illetően is távol esik a kalózkodás valós tartalmától.*

Ha valaki kalózkodást kiállt, akkor kalózt is kiállt. A fájlcsereelőket egyetlen negatív, erőszakos szó mentén történő csoportosítása, kvázi kriminalizálása viszont egyáltalán nem alkalmas arra, hogy rávilágítson a jelenség mögött meghúzódó frontvonalakra. Lawrence Lessig különösen ártalmasnak tartja, ha egy teljes generáció úgy nő fel, hogy bűnözőnek titulálja őt a felnőtt társadalom (különösen annak egy szűkebb szeglete).²⁶

A fájlcsereelők vizsgálatakor elengedhetetlen, hogy egyszerre vegyük szemügyre a *fájlcsereelők személyével kapcsolatos alapvető (objektív) jellegzetességeket* (például kor, nem, iskolázottság, pénzügyi helyzet, családi állapot) és *cselekményük motivációit*. Ez utóbbiak legkevesebb két további körre oszthatók: egyrészt azon tényezőkre, melyek a *fájlcsereelők személyiségéből fakadnak*. Így külön-külön vagy épp egyszerre lehetnek e „kalózkodók” a tartalomipar jelenlegi üzletpolitikájára dühös fogyasztók;²⁷ az internet és a jog világában tájékozatlan jogsértők, akik a jogot vagy nem értik, vagy azzal nem értenek egyet; fiatalosan trendi userek, akik számára a mindennapi kommunikáció részét képezi a zene és a film; avagy haszonszerzési célok mentén tudatosan cselekvő bűnözők.

A motivációk másik (jelentős) része pedig egyszerűen a *technológia nyújtotta lehetőségek-ből fakad*. Ilyen jellegzetesség a legtöbb esetben garantált ingyenesség, a gyorsaság, az egyszerűség (a felhasználóbarát kivitelezés) és az anonimitás (de legalábbis annak látszata).

Az empirikus tapasztalatok szerint a személyes jellegzetességek és a fájlcsereelők személyéből fakadó motivációk alapvetően háttérbe szorúlnak a fájlcsereelés nyújtotta technológiai (és gazdasági) előnyökhöz képest. Így bár világosan látható tendencia az Egyesült Államokban vagy épp Németországban a P2P fájlcsereelés bizonyos mértékű visszaszorulása a legális szolgáltatások javára, valójában azonban a felhasználók egy jelentős része a P2P fájlcsereelést felváltani képes alternatív megoldás után kutat. S aki keres, az a legtöbb esetben talál

²⁵ Loughlan: i. m. (14), p. 219.

²⁶ Lessig szavaival élve: „I worry about the effect this war is having upon our kids. What is this war doing to them? Whom is it making them? How is it changing they think about normal, right-thinking behaviour? What does it mean to a society when a whole generation is raised as criminals?” Lásd Lessig: i. m. (5), p. xvii.

²⁷ Lásd Edgar Bronfman Jr., a Warner Music akkori elnökének szavait a Rolling Stone magazinnak adott interjújában: „Everybody realized this was making us [a zeneipar] the most hated industry since the tobacco industry.” Lásd Steve Knopper: RIAA's Gaze Turns From Users to ISPs in Piracy Fight. Rolling Stone, 2008. december 19. (<http://www.rollingstone.com/music/news/riaas-gaze-turns-from-users-to-isps-in-piracy-fight-20081219>).

is. Ennek köszönhető például a DDL²⁸ vagy az online anonimitást biztosító szolgáltatások térnyerése.²⁹

Mindezek fényében árnyalni szükséges a politizált (nem feltétlenül politikai, ám konkrét, csoportosan teljesíthető célok fényében cselekvő) kalóztársadalom képét. *Fájlcserélők alatt egyedi, személyes jellegzetességek, célok, motivációk és lehetőségek mentén sokféleképpen cselekvő, illetve cselekedni képes emberekre, illetve emberek csoportjára kell gondolni, akiket elsősorban nem valamely elvont politikai cél vezérel, hanem az internet világában előttük nyitva álló (kínálkozó) gazdasági realitások csokra.* Ez utóbbiból következően nehezen tagadható, hogy a fájlcsere-élők többségének nem célja, hogy fizessen a letöltött tartalmakért. Ezt azonban általában nem abból a célból teszik, hogy csődbe vigyék a kincset harácsoló spanyol királyként számon tartott hanglemezkiadókat, hanem pusztán azért, hogy jövedelmük egy részét más célokra fordíthassák.

Mindezt tovább árnyalja az a nyilvánvaló tény, hogy bár a fájlcsere-élésről, mint kalózkodásról, globális léptékben szokás beszélni, valójában a fogyasztók millióinak tömeges cselekvése egyedileg, de legfeljebb nemzeti szinten vizsgálható torzítások nélkül.

Csupán egy kardinális példával élve: több okkal magyarázható a tény, hogy az Egyesült Államokban a P2P fájlcsere-élés visszaszorulóban van, miközben hazánkban az még mindig „piacvezető”. Az Egyesült Államok egy főre jutó bruttó nemzeti összterméke (GDP) 2010-ben 46 860 USD volt, míg hazánkban mindössze 13 024 USD.³⁰ Míg 2008-ban az Egyesült Államokban – folyamatos növekedés mellett – 38 834 vásznon lehet filmeket megtekinteni,³¹ addig hazánkban ez a szám ugyanekkor – folyamatos csökkenés mellett már csak – 409 volt.³² Az online világban is hasonló eltérések figyelhetők meg. A hangfelvétel-előállítók nemzetközi érdekvédelmi szervezete, az IFPI digitális zenei jelentése huszonkettőre tette a 2010-ben legálisan elérhető szolgáltatások számát az Egyesült Államokban.³³ Így többek közt olyanok közül válogathattak a fogyasztók, mint az iTunes, a Spotify, a Rhapsody, az Amazon MP3 vagy a legális köpenyben újjáéledt Napster. Ezek közül hazánkban mindössze az iTunes érhető el (2011. szeptember vége óta), a hazai fejlesztésű és tulajdonú szolgáltatások pedig hosszú ideje egy kézen megszámolhatók.³⁴ Mindezt összevetve a lakosság-

²⁸ Mezei Péter, Németh László: A Direct Download Link (DDL) szolgáltatás szerzői jogi megítélése. Infokommunikáció és Jog, 2009. 5. sz., p. 180.

²⁹ Stefan Larsson, Måns Svensson: Compliance or Obscurity? Online Anonymity as a Consequence of Fighting Unauthorized File Sharing. Policy & Internet, 2. évf. 4. sz., 2010, Article 4. (<http://www.psocommons.org/policyandinternet/vol2/iss4/art4/>).

³⁰ A fenti számokkal az Egyesült Államok a 10., hazánk a 46. volt a világ összes országát tartalmazó ranglistán. Lásd: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_%28nominal%29_per_capita#cite_ref-0.

³¹ Lásd: <http://www.natoonline.org/statisticsscreens.htm>.

³² Bodó: i. m. (5), p. 284.

³³ IFPI Digital Music Report 2011 – Music at the touch of a button. P. 30. (<http://www.ifpi.org/content/library/DMR2011.pdf>).

³⁴ Breaking News: Mostantól a magyarok is az iTunes-ra járnak? Szerzői jog a XXI. században, 2011. szeptember 29. (<http://copyrightinthexxcentury.blogspot.com/2011/09/breaking-news-mostantol-magyarok-is-az.html>).

számmal is jól látható az aránytalanság – hazánk kárára. Ettől persze szó sincs arról, hogy a fájlcsere eltűnt volna, vagy rövid időn belül biztosan eltűnne az Egyesült Államokban. Valamennyi fenti statisztikai adat egyszerűen csak arra enged következtetni, hogy az Egyesült Államok lakossága (egyre inkább) érdekelt a legális szolgáltatások igénybevételében, és azok alapvetően rendelkezésére is állnak, miközben ez például hazánkra (és hozzánk hasonlóan sok más országra, az országok többségére a világban) nem igaz.

Igazat lehet adni Larssonnak a tekintetben, hogy a kalózkodás kifejezés helyesen használható a fájlcsereire, amíg az „devianciaként” eltér az adott pillanatban bevett társadalmi felfogástól. Amint azonban az tömegesen elfogadottá válik, már nem biztos, hogy devianciaként kell/lehet rá tekinteni.³⁵

Mivel a fájlcsere folyamatosan mozgásban lévő társadalmi jelenség, nincs az a pillanat, amikor nyíltan ki lehetne róla jelenteni, hogy most már ez a bevett gyakorlat. Kiválóan példázza ezt, hogy a legelső fájlcsere szolgáltató, a Napsternek 2000 októberében, működése csúcán, 38 millió regisztrált felhasználója volt világszerte.³⁶ Az Egyesült Államok Szövetségi Legfelsőbb Bíróságának megállapítása szerint pedig a Morpheus és a Grokster által kifejlesztett Swaptor klienseket már több mint százmillió felhasználó telepítette számítógépére.³⁷ Tagadhatatlan, hogy ezek a milliók nem az internethasználó lakosság többségét jelentették, azonban annak szignifikáns részét képezték. Ezért ennyi emberre mint deviáns közösségre gondolni bizony indokolatlan. Különösen, ha a számok valóban nem csalnak. Az internet-hozzáférés folyamatos szélesedésével egyidejűleg ugyanis a fájlcsere szára (különösen a BitTorrent technológia megjelenésének köszönhetően) csak tovább nőtt, sőt ma már kevés sikerrel lehetne megbecsülni, hogy potenciálisan hány „kalóz” hajózik az internet hullámain.

Szerencsére a szenzitív fogyasztói igényeknek a tartalomipar, illetve a kívülről szerveződő, de a tartalomipar támogatását élvező kezdeményezések (mint például az iTunes) folyamatosan igyekeznek megfelelni. Amíg ilyen üzleti modellek sikerrel léteznek és utat

³⁵ Larsson: i. m. (2), p. 97.

³⁶ Frederike Hänel: Napster und Gnutella – Probleme bei der Übertragung von MP3-Dateien nach deutschem Urheberrecht. Jur-PC Web-Dok. 245/2000, Abs. 27. (<http://www.jurpc.de/aufsatz/2000-245.htm>). Ennél is magasabb számról beszél Raymond Ku: „The ease and popularity of peer-to-peer networking is demonstrated by Napster’s tremendous growth. At its height, Napster was estimated to have approximately seventy-five million registered users downloading approximately ten thousand songs per second. According to internal estimates, Napster was capable of growing by more than 200 percent per month without marketing.” Lásd Raymond Shih Ray Ku: The Creative Destruction of Copyright: Napster and the New Economics of Digital Technology. The University of Chicago Law Review, 2002, p. 273. Ugyancsak beszédes adat, hogy volt olyan időszak, amikor a Napster használóinak a száma havi szinten közel 200%-kal emelkedett, másodpercenként kb. 100 új felhasználó kívánt regisztrálni a rendszerbe, s ugyancsak másodpercenként kb. tízezer fájl került megosztásra. Lásd Llewellyn J. Gibbons: Napster: The Case for the Need for a Missing Direct Infringer. Villanova Sports & Entertainment Law Journal, 2002, p. 61.

³⁷ Metro-Goldwyn-Mayer Studios, Inc., et al., v. Grokster, Ltd., et al., 545 U.S. 913 (2005): p. 923.

mutatnak a fogyasztók számára, hogy miként lehet legális keretek között a szerzői művekhez hozzájutni, addig bizonyosan nem lehet azt sem kijelenteni, hogy a fájlcsere lenne a társadalmilag elfogadott irány.

Felmerülhet a kérdés, hogy van-e egyáltalán létalapja a kalózkodás és a kalóz szó fentiek szerinti kritikájának, ha már egyszer a fájlcserezők (egy csoportjai) is előszeretettel használják e kifejezéseket saját magukra, ezzel is ráerősítve a kifejezés parttalanságára? Talán nincs. Különösen napjainkban, amikor a fiatalok körében a „kalóz” ideája nem a rombolással, hanem a modern karib-tengeri kalózkodás kalandos életével kapcsolható össze. Más szavakkal: sokak szemében a kalózkodás metaforája pozitív tartalmat sugall, és nem negatív.

Loughlan szerint a kalózkodás és a kalóz metaforájának használata talán előnyös a szerzői jogosultakra nézve, ám veszélyes a szellemi alkotások engedély nélküli használói számára, és talán még a közérdek szempontjából is. Loughlan ezt azzal magyarázza, hogy ily módon gyakorlatilag nem marad semmilyen retorikai tér a társadalom érdekeinek az artikulálására, mivel a jogosultak terminológiája egyértelműen negatív tartalomra utal.³⁸

Bodó Balázs nemrég megjelent könyvében másként közelítette meg a fájlcserező társadalom kalózként való minősítését. Bodó szerint:

„Ezeket a hosszabb, békésebb időszakokat rendre megszakítják azok a rövidebb periódusok, amikor kiderül, hogy a status quo-t nem lehet tovább fenntartani. Ezekben az időszakokban a felerősödő kalóztevékenység a fennálló rend strukturális gyengeségeit kihasználva végül az addig érvényes viszonyrendszer összeomlásához, és egy új rend kialakulásához vezet, melyben az addigi érdekcsoportok kénytelenek engedni a kívülállók gyakorlatának, s valamilyen módon alkalmazkodni a kalózokhoz, üzleti gyakorlataikhoz, a szellemi javak termeléséről, elosztásáról, fogyasztásáról, cseréjéről alkotott elképzeléseikhez. A kalózkodás ilyen időszakokban katalizátor szerepet töltenek be, tevékenységükkel új pályára lökik a kulturális javak termelésének, elosztásának, cseréjének, fogyasztásának addigi rendszerét.”³⁹

A „kalózkodás” fennálló rend elleni lázadó és a szerzői jog rendszerének reformjában játszott katalizátorszerepe a történelmi tapasztalatok fényében igazolható vélemény, egyúttal azonban erősen kétélű fegyver. Aki kalóznak deklarálja magát, gyakorlatilag feladja annak a lehetőségét, hogy cselekményét – a *status quo* egyébként egyáltalán nem törvényszerű megdöntéséig – nemcsak a retorika, hanem a jog világában is a jogszerű, az etikus, a „pozitív” irányba terelje. Bodó Richard Stallman gondolatait idézve hangsúlyozza: „a kiadók a tiltott másolás megnevezésére gyakran használják a ’kalózkodás’ kifejezést. Ezzel azt sugallják, hogy az illegális másolás ugyanolyan etikai megítélés alá esik, mint a hajók megtámadása nyílt tengeren, a rajtuk lévő emberek elrablása, meggyilkolása.”⁴⁰ A kalóz kifejezés e metafo-

³⁸ Loughlan: i. m. (14), p. 223.

³⁹ Bodó: i. m. (5), p. 45.

⁴⁰ Richard Stallman gondolatát idézi Bodó: i. m. (5), p. 22.

rikus alkalmazásának elfogadása azonban azzal az egyszerű következménnyel járhat, hogy *a kalózok felvállalják annak kockázatát, hogy lázadásuk és a szerzői jogi paradigmaváltás sikeréig „bárki lelőhesse őket”*.

Mégsem biztos, hogy a forradalmi kalóz Bodó által leírt szerepe helyesen fedi a fájlcsere-lők egészének magatartását. Kiváló példaként szolgál a *The Pirate Bay* nárcisztikus hozzáállása a hozzá beérkező eltávolítás iránti értesítések kapcsán. A torrent keresőoldalról⁴¹ elérhető (a világ különféle országaiból, különféle jogosultaktól érkező) értesítések, illetve az azokra adott (cinikus és elutasító) válaszok a jogszabályokban foglaltak, illetve a szerzői jogosultak érdekeinek teljes figyelmen kívül hagyásáról és ledegradálásáról tanúskodnak. A sok esetben sértően obszcén megjegyzések idézésétől mindenképpen eltekintünk. Az említett weboldalon található záró figyelmeztetés azonban mindent elárul: *„0 torrent került eddig eltávolításra és 0 torrent lesz valaha is eltávolítva”*. Ez a gondolkodás talán „kalózos”, de semmi esetre sem forradalmi.

Ez a példa is hűen tükrözi azt a tényt, hogy a fájlcsere-lő-társadalom egységes „kalóz” fogalom alatti csoportosítása nem tűnik szerencsésnek. Míg a *The Pirate Bay* cinikus viselkedése és a szerzői jogok megsértéséhez való szándékos hozzájárulása sokkal inkább tűnik „más hajója kifosztásának”, addig az egyszerű fájlcsere-lő, aki a letöltés mellett a hozzáférhetővé tételért ellenszolgáltatásra sem tart igényt, egyáltalán nem tekinthető fosztogatónak, esetleg a szerzői jog és/vagy a kultúra átalakítását célul kitűző, politizált személynek. Sokkal inkább egy egyszerű – talán kevésbé tudatosan cselekvő, talán kevés ismerettel bíró, talán csak hanyag – fogyasztónak,⁴² akit a Bodó által említett célok felül vagy helyett más motivációk vezérelhetnek a fájlcsere-lés során.⁴³

A fájlcsere-lés kalózkodással való rokonítása, illetve terminológiai szinten történő azonosítása végső soron mindkét érdekdalról nézve elhibázott lépés. Leginkább azért, mert hosszú távon egyértelműen a helyzet stabilizálása ellen hat. Ilyen kommunikációs légkörben kizártnak tűnik a szerzői jogosultak érdekeinek és a társadalom szabadságainak egyensúlyozása.⁴⁴

⁴¹ Lásd: <http://thepiratebay.org/legal>.

⁴² A fentiekkel egybecseng Faludi Gábornak Bodó említett könyvéről a doktorifokozat-szerzési eljárás keretében készített bírálata: „a fájlcsere-lő, amíg vagyoni ellenszolgáltatást nem kér az általa feltöltött fájlok megosztásra rendelkezésre bocsátásáért, a bíráló szemében nem kalóz (p. 159). A kalóz kereskedelmi, haszonszerzési célú jogsértést elkövető személy, és e tevékenység szankcionálása is az üzlet mértékéhez igazodóan igazságos.” Lásd: *Faludi Gábor: Bírálói vélemény Bodó Balázs: Szükség törvényt bont (A kalózok szerepe a kulturális termelés és csere folyamataiban a könyvnyomtatástól a fájlcsere-lő hálózatokig)* című PhD-értekezéséről, p. 4–5. (http://www.warsystems.hu/wp-content/uploads_bodo/Bodo_Balazs_opponensi-velemeny100831.pdf).

⁴³ *Annelies Huygen, Paul Rutten, Sanne Huveneers, Sander Limonard, Joost Poort, Jorrrna Leenher, Kieja Janssen, Nico van Eijk, Natali Helberger: Ups and Downs – Economic and cultural effects of file sharing on music, film and games. TNO-rapport. TNO Information and Communication Technology, Delft, February 18, 2009, p. 16.* (http://www.ivir.nl/publicaties/vaneijk/Ups_And_Downs_authorized_translation.pdf).

⁴⁴ *Loughlan: i. m. (23), p. 401.*

2. A tulajdon, a lopás és a tolvaj

Biztosan sokan emlékeznek még arra, a filmszínházakban a filmek vetítését megelőzően, illetve műsoros DVD-lemezekben a film lejátszását megelőzően automatikusan levetített filmipari propagandaanyagra, amelyben a színészek autót, táskát, televíziót, végül DVD-lemezt lopnak. E cselekményekkel párhuzamosan az egyik szereplő az internetről sikeresen (feltűnően gyorsan) tölt le egy filmet. A reklám utolsó két, lehangsúlyosabb állítása szerint: „A lopás bűn. A kalózkodás bűncselekmény.”⁴⁵ Bár e propagandaanyag sokáig futott a mozikban, idővel eltűnt onnan. (A műsoros DVD-lemezekről természetesen nem lehet törölni őket.) Ez egyrészt betudható a közvélemény felháborodásának. Teljesen jogos kritikával élve e reklámanyagot épp azoknak kellett végignézniük, akik fizettek a tartalmak megtekintéséért. Másrészt se szeri, se száma az MPAA (Motion Picture Association of America) reklámfilmjét érő kritikus paródiáknak.⁴⁶

Sok jogosult egyáltalán nem osztotta az efféle érvelés hasznosságát. Szerencsére napjainkra még az előzőekben említett MPAA retorikája is sokat finomodott. A mostanában nyilvánosságra hozott reklámfilmek inkább a tájékoztatásra és a legális fogyasztás pozitív vonásainak hangsúlyozására koncentrálnak. Ezek egyik legigényesebb példája az angol „*Why Music Matters*” kampány, amely a zene híres zenészek életére gyakorolt pozitív hatásairól szól, ezzel is hangsúlyozva a fogyasztók számára az alkotások iránti tisztelet fontosságát.⁴⁷ Hasonlóan igényesek a HADOPI által készített reklámspotok, melyekben zenészek és filmesek sikerei villannak fel, majd az időben visszalépve a moderátor jelzi: ez az, amit a fogyasztás legalizálása révén el kíván érni a hatóság.⁴⁸ Hazai viszonylatban figyelmet érdemel a ProArt – Szövetség a szerzői jogokért jogvédő szervezet által indított kosz.hu weboldal, amely a legális vásárlás előnyeiről igyekszik tájékoztatni a fogyasztókat, mindezt a „Vetted? Kösz!” mottóval párosítva.⁴⁹

⁴⁵ A reklám teljes szövege szerint: „Nem lopnál autót. Nem lopnál táskát. Nem lopnál tévét. Nem lopnál filmet. Ha letöltesz egy kalózfilmet, az is lopás. A lopás bűn. A kalózkodás bűncselekmény.” A reklámfilm angol nyelven lásd: <http://www.youtube.com/watch?v=HmZm8vNHBSU>.

⁴⁶ A The IT Crowd paródiájában például a filmek „lopását” – többek között – egy rendőr lelövéséhez, majd sisakjának ellopásához, annak illemhelyként való használatához, az „eredménynek” a gyászoló özvegy részére való eljuttatásához, majd a sisak újbóli ellopásához hasonlítja. Lásd: <http://www.youtube.com/watch?v=ALZZx1xmAzg>. Egy másik paródiában a Futurama rajzfilmsorozat alkotói által készített „kalózzellenes propaganda” mottója: „Downloading Often Is Terrible”, vagyis rövidítve: DO IT („Csináld!”). Lásd: <http://www.youtube.com/watch?v=OesXO5eVY2Q>. A rajzfilm amúgy ugyancsak szellemes hasonlatokat használ témánkat illetően. Így például a narrátor szerint „te sem lopnád el más fejét”, mire a sorozat főszerepét alakító robot (Bender) megmutatja Lucy Liu fejét, melyet vasgyomrában tárol, és úgy szól: „nem tudom, kérdezzük meg Lucy Liut”.

⁴⁷ Lásd: <http://www.whymusicmatters.org/>.

⁴⁸ A HADOPI reklámfilmjeit lásd például: <http://www.youtube.com/watch?v=3WfdBQhGBgU> és <http://www.youtube.com/watch?NR=1&v=7TNEOH8O4CE>.

⁴⁹ Lásd: <http://kosz.hu>.

Egy pillanatra mégis kanyarodjunk vissza az MPAA elsőként említett reklámfilmjéhez. Az amerikai filmipar ilyen és ehhez hasonló próbálkozásai bizonyos fókig tökéletesen érthetőnek és indokoltnak tűnnek. A társadalom többsége általában nem ismeri a mindenkori jogszabályok tartalmát, e személyek egy részét pedig kimondottan nem is érdekli az. A társadalomipar ezért azzal a jogos igénnyel állt elő régebben és áll elő ma is, hogy a társadalmat oktassa, tájékoztassa, felvilágosítsa. Ha e reklámfilmek azzal a minimális eséllyel kecsegtetnek, hogy a társadalom egy része a helyes ösvényre lép, már megéri velük próbálkozni. A fentiekben említett példával – és az egyéb, ahhoz hasonló megnyilvánulásokkal – azonban több probléma is akad. Önkéntelenül arra a következtetésre vezet az átlagos fájlcserélőt, hogy 1. amit ő tesz az bűn, sőt bűncselekmény, ő maga pedig bűnöző; 2. ugyanezt a képzetet ébreszti az egyszeri állampolgárban is; 3. a tudatosan cselekvő fájlcserélőre viszont valószínűleg semmilyen hatást nem gyakorol. Ezek egyike sem jó így.

A fenti irányvonalat képviselő jogosultak felfogásának az a hibája, hogy téves jogi terminológián nyugszik. E diagnózis alapvetően két tévedésen alapul: egyrészt azon, hogy a szerzői jog azonos a tulajdonjoggal, másrészt azon, hogy a jogvédett tartalmak tévesen tulajdon tárgyának tekintett konkrét fizikai hordozóinak az átlagember általi – engedélykérés és díjfizetés nélküli – megszerzése automatikusan lopásnak, vagyis „idegen tárgy jogtalan elsajátításának” tekinthető.

Talán ismét idézhető lenne a „naivitás” kapcsán fentebb tett megjegyzés, hiszen valószínűleg kizárt, hogy a szóhasználat oly sok éve pusztán egy (két) tévedésnek köszönhető. Teljesen nyilvánvaló, hogy a „tulajdon” és a „lopás” metaforáinak alkalmazása tudatos, megfontolt cselekvés részét képezi. Ennek ellenére érdemes feltenni a kérdést: biztos, hogy nem tulajdon a szerzői jog? Biztos, hogy egy szerzői mű engedély nélküli hasznosítása nem lopás? A kalózkodás metaforájával ellentétben ugyanis a két kifejezés indokolatlan használata talán nem is olyan feltűnő elsőre.

A szerzői jog tulajdonjogként való felfogása hosszú múltra tekint vissza. Csécsy György szerint „a tulajdoni elmélet történetileg a legrégebb, az angolszász ’ipari tulajdon’ felfogás alapvető elmélete volt, s a XVIII. század végi francia szerzői jogi és szabadalmi törvényhozás elvi alapjait is képezte”.⁵⁰ Eredendően a német szerzői jog is a fentiekhez hasonló tulajdonjogi szemléletből indult ki, végül más utat bejárva a szerzők személyiségére helyezte a hangsúlyt.⁵¹ Napjaink Európájában a legelfogadottabb nézet szerint a „szellemi tulajdont”,

⁵⁰ Csécsy György: *A szellemi alkotások joga*. Novotni Kiadó, Miskolc, 2007, p. 17. A szellemi alkotások jogára vonatkozó különféle elméletek összegzését lásd: *Uo.*, p. 17–20. A szerzői jog koncepcióinak történeti meghatározottságát lásd továbbá: *Bodó*: i. m. (5), p. 26.

⁵¹ *Gerhard Schricker* (szerk.): *Urheberrecht – Kommentar*, 3., neubearbeitete Auflage. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 2006, p. 33–43. A német jogirodalomból lásd még *Manfred Rehbinder*: *Urheberrecht*, 15., neubearbeitete Auflage. Verlag C. H. Beck, München, 2008, p. 2; *Karl Egbert Wenzel, Emanuel H. Burkhardt*: *Urheberrecht für die Praxis*, 5., vollständig überarbeitete Auflage. Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln, 2009, p. 22–23.

ideértve a szerzői jogot is, nem szabad a dolgok feletti (magán)tulajdon fogalmával azonos platformra helyezni.⁵²

A szellemi tulajdon kifejezésben található „tulajdon” szó kapcsán találóan fogalmazott Ficsor Mihály Zoltán. Szerinte „ez nem jelentené a szellemi tulajdonnak a dologi tulajdonnal való bármilyen azonosítását. A ’tulajdon’ szó a közös vonásokat (a jogviszony abszolút szerkezetét, negatív tartalmát, a szellemi javak vagyoni természetét) fejezi ki, míg a szellemi jelző a különbözőségekre utal, a védelem eltérő – nem dologi – tárgyára, a szellemi tulajdon keletkezésének sajátosságaira, időbeli és térbeli kötöttségeire”.⁵³ Hasonlóképp szól az egyik legfontosabb hazai egyetemi jegyzet: „ez a ’tulajdonjog’ azonban sajátos, mert gondolati jellegű (az elme alkotása), mert tárgya a dolgokkal szemben helyhez nem kötött (egyszerre több helyen is használható), sajátosan azonosítható (egyéni, eredeti). Itt a tulajdonjogra jellemző kizárólagosság is különleges, mert az alkotó (’tulajdonos’) és az alkotás (’tulajdon’) kapcsolata személyes jellegű.”⁵⁴ Sőt, Faludi Gábor határozottan azt javasolta, hogy a tulajdon szó félrevezető jellege folytán a „szellemi tulajdon” kifejezés alkalmazásától érdemes lenne eltekinteni.⁵⁵

Az Egyesült Államokban is széles jogirodalmi vita folyt és folyik arról, hogy a szellemi tulajdon-jog és a fizikai tárgyak fölötti tulajdonjog elkülöníthető-e, elkülönítendő-e egymástól.⁵⁶ Irányadónak mégis az Egyesült Államok Szövetségi Legfelsőbb Bíróságának ítéletét kell tekintenünk, amely rögzítette, hogy a fizikai tárgyak, illetve a szellemi alkotások feletti jogosultságok érdemben eltérnek egymástól.⁵⁷ E sorok szerzője is úgy látja, hogy a

⁵² A német jogrendszer vonatkozásában Reh binder „tulajdonjogszerűnek” nevezte a szellemi tulajdon-jogot: „Unsere Rechtsordnung belohnt die schöpferische Tätigkeit, die ein neues geistiges Gut hervorbringt, indem sie ein eigentumsähnliches Recht an diesem Gut gewährt.” Lásd *Reh binder*: i. m. (51), p. 2.

⁵³ *Ficsor Mihály Zoltán*: A szellemi tulajdon és a Ptk. Észrevételek és javaslatok a polgári jogi kodifikációhoz. Polgári Jogi Kodifikáció, 2001. 2. sz., p. 28.

⁵⁴ *Lontai Endre, Faludi Gábor, Gyertyánfy Péter, Vékás Gusztáv*: Magyar polgári jog. Szellemi alkotások joga. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2008, p. 11. A szerzői jog (és a szellemi alkotások jogának) tulajdonjoggal kapcsolatos viszonyáról lásd még: uo.: p. 20–25.

⁵⁵ *Faludi Gábor*: Szerzői jog, iparjogvédelem és a Ptk. koncepciója – I. rész. Polgári Jogi Kodifikáció, 2003. 2. sz., p. 3–14; II. rész. Polgári Jogi Kodifikáció, 2003. 3. sz., p. 3–14.

⁵⁶ A „property romance” és a „property anxiety” irányzat közötti ütközésről lásd részletesen *David Fagundes*: Property Rhetoric and the Public Domain. *Minnesota Law Review*, 2010, p. 652–705.

⁵⁷ „The copyright owner, however, holds no ordinary chattel. A copyright, like other intellectual property, comprises a series of carefully defined and carefully delimited interests to which the law affords correspondingly exact protections. Section 106 of the Copyright Act confers a bundle of exclusive rights to the owner of the copyright, which include the rights to publish, copy, and distribute the author’s work. ... However, [t]his protection has never accorded the copyright owner complete control over all possible uses of his work. ... For example, § 107 of the Copyright Act codifies the traditional privilege of other authors to make ‘fair use’ of an earlier writer’s work. ... Likewise, § 115 grants compulsory licenses in nondramatic musical works. Thus, the property rights of a copyright holder have a character distinct from the possessory interest of the owner of simple goods, wares, [or] merchandise, for the copyright holder’s dominion is subjected to precisely defined limits.” Lásd: *Dowling v. United States*, p. 216–217. Vö.: *Loughlan*: i. m. (23), p. 402.

szellemi tulajdon-jog, így a szerzői jog is, a több közös vonás ellenére nem tekinthető azonosnak a fizikai dolgok feletti tulajdonjoggal.

Ha elfogadjuk e tételt, akkor egy másik, hasonlóan kardinális dilemmával kell szembenéznünk. Az online szerzői jogi jogsértéseket a *lopással* azonosító terminológia ugyanis legalább olyan elterjedt a szerzői jogosultak eszközkészletében,⁵⁸ a jogirodalomban,⁵⁹ de még a tömegkommunikációban is,⁶⁰ mint a kalózkodás kifejezés használata. Az sem véletlen, hogy e szóhasználat ugyancsak az Egyesült Államok területén terjedt el a legszélesebb körben. A kontinentális európai országok közismerten dogmatikus büntetőjogi gondolkodásába – nagyon helyesen – nem illeszthető bele az online szerzői jogi jogsértések lopásként való azonosítása. A magyar büntetőjog egyértelműen elhatárolja egymástól e bűncselekményt a szerzői vagy a szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértésének vétségétől.⁶¹ Annak eldöntése tehát, hogy – többek között – „egy film letöltése lopás-e”, minden esetben a konkrét nemzeti szabályozás függvényében bírálendő el.

És e ponton még az amerikai iparági lobbistáknak sincs igazuk. A szerzői művek tömeges többszörözése és terjesztése az Egyesült Államok büntetőjogi rendszerében a „szerzői

⁵⁸ Jack Valenti egy sajtótájékoztatón röviden és tömören így fogalmazott: „Ez a lopásról szól. Világosan és egyszerűen.” Lásd *Litman*: i. m. (4), p. 160. Ennél is frissebb példával élve: a Verizon és az MPAA vezetői a 2011 nyarán megkötött „six-strikes megállapodásról” tett nyilatkozataikban az „online content theft” és a „digital theft” kifejezéssel illeték az online szerzői jogi jogsértéseket. Lásd *David Kravetz*: ISPs to Disrupt Internet Access of Copyright Scofflaws. *Wired*, 2011. július 7. (<http://www.wired.com/threatlevel/2011/07/disrupting-internet-access/>). Az amerikai zeneipar képviselői hasonlóképp szeretik elragadtatni magukat. Frances Preston, a *Broadcast Music* elnöke és ügyvezetője szerint: „az illegális zeneletöltés lopás, tisztán és egyszerűen. Kirabolja a zeneszerzőket, a művészeket és az őket tulajdonukban és megélhetésükben támogató ipart. Ironikus, hogy épp azok, akik zenét lopnak, az általuk oly szenvedélyesen követelt jövőbeli kreativitást is meglopják. Most kell véget vetni ennek a romboló körforgásnak.” Ezt és több hasonló példát lásd: *Recording Industry To Begin Collecting Evidence And Preparing Lawsuits Against File „Sharers” Who Illegally Offer Music Online*. 2003. június 25. (<http://www.riaa.com/newsitem.php?id=2B9DA905-4A0D-8439-7EE1-EC9953A22DB9>).

⁵⁹ Brenner szerint „a DMCA a szerzői jogi jogsértésekre fókuszál, a sérelmek egy relatíve tradicionális formájára, ami lényegében véve lopás, egy bevett módon okozott kellemetlenség”. Lásd *Susan W. Brenner*: *Complicit Publication: When Should the Dissemination of Ideas and Data Be Criminalized?* *Albany Law Journal of Science and Technology*, 2003, p. 353. Hasonló példákért lásd *Tom O’Flynn*: *File-sharing: a holistic approach to the problem*. *Entertainment Law Review*, 2006, p. 218–221; *Tony Ballard*: *Fair Use and Fair Dealing*. *Entertainment Law Review*, 2006, p. 239–241; *Robert C. Piasentin*: *Unlawful? Innovative? Unstoppable? A Comparative Analysis of the Potential Legal Liability Facing P2P End-Users in the United States, United Kingdom and Canada*. *International Journal of Law and Information Technology*, 2006, p. 195–241.

⁶⁰ Így például a France 5 televíziós csatorna a HADOPI törvény megszületését követően készített kisfilmjében a Supermanre hajazó Super Hadopi tanítja mőresre Super Crapule-t (Szuper Aljas Gazembert) a fájlcserelelésről alkotott destruktív véleménye miatt. A reklám végén az alábbi mondat hagyja el Super Hadopi száját: „Télécharger illégalement une oeuvre artistique, c’est du vol! Et le vol est passible de sanctions.” Vagyis: „Jogszerűtlenül letölteni egy művet lopás. A lopást pedig büntetik.” A reklámfilmet lásd: <http://www.youtube.com/watch?v=P8Y4wY3Pqu4>. A reklámfilm szövegének átiratát pedig lásd: http://documents.ariadacapo.net/borrowed/2010_06_super_crapule/super_crapule_transcription.pdf. (A fordításért köszönet Hajdú Dórának.)

⁶¹ Vö.: Btk. 316. § és 329/A. §.

jogok megsértésének bűncselekménye” alapján büntetendő.⁶² E rendelkezést több mint fél évszázados esetjogi fejlődést követően,⁶³ 1982-ben vezették be. Bár ismert olyan – komoly kritikákat kiváltó – bírósági ítélet, amely fájlcsere, sőt internetes környezeten kívül lopásnak titulálta a szerzői jogok megsértését,⁶⁴ ez az irányvonal téves. A Legfelsőbb Bíróság a Dowling-ügyben világosan rámutatott, hogy a hangfelvételekről engedély nélkül készített másolatok tömegének tagállami határokat átlépő (vagyis szövetségi szinten releváns) szállítása nem ütközik az Egyesült Államok Kódexének „lopott áruk szállítását” tiltó passzusába,⁶⁵ mivel a jogsértők cselekménye nem eredményezi az eredeti szerzői mű (hangfelvétel) lopását.⁶⁶

Több szerzői jogi elemzőtől is tudhatjuk, mekkora szerepe és jelentősége van az iparági lobbinak a szerzői jogi normák megszületésében.⁶⁷ Kiválóan tükrözi mindezt, hogy az USCA 1978-as hatálybalépése óta három olyan törvényt is alkotott a Kongresszus, amelynek címe a szerzői jogok „lopási” jellegű megsértésére utalt. A No Electronic Theft (NET) Act⁶⁸ azonban címével ellentétben csupán annyit tett, hogy a vagyoni előny fogalmát definiálta.⁶⁹ Ennek köszönhetően 1997 vége óta akkor is indítható büntetőjogi eljárás a szerzői jogok megsértője ellen, ha cselekményéből haszonra vagy kereskedelmi előnyre nem tesz szert.⁷⁰ Az 1999 végén hatályba lépő Digital Theft Deterrence and Copyright Damages Improvement Act⁷¹ szintén csak címében utalt a lopásra, tartalmát tekintve azonban az USCA §504(c) szakaszában található törvényes kártérítés (*statutory damages*) összegének keretszámait emelte meg ötven százalékkal.⁷² Végül az *Artists’ Rights and Theft Prevention*

⁶² „Criminal infringement of a copyright”. Lásd: 18 U.S.C., Sec. 2319.

⁶³ *Downling v. United States*, p. 218–226.

⁶⁴ A samplingtechnológiával kapcsolatos első bírósági ítéletben Duffy bíró az eredeti dallam kb. 20 másodperces részletének átvétele kapcsán a Bibliából vett idézettel egyszerűen csak annyit mondott: „Thou shalt not steal!”, vagyis „Ne lopj!”. Lásd: *Grand Upright Music, Ltd. v. Warner Bros. Records, Inc.*, 780 F. Supp. 182 (1991), p. 183. Az esettel összefüggésben lásd *Mezei Péter: Digitális sampling és fájlcsere. Összehasonlító Jogi Intézet, Szeged, 2010, p. 85.*

⁶⁵ „Transportation of stolen goods, securities, moneys, fraudulent State tax stamps, or articles used in counterfeiting”. Lásd: 18 U.S.C., Sec. 2314.

⁶⁶ A többségi vélemény szerint „a Kongresszusnak nem állt szándékában a szerzői jogi jogsértéseket érinteni a §2314 bevezetésekor”. Lásd: *Dowling v. United States*, p. 226. A különvéleményt megszövegező Powell bíró szerint azonban ez az érvelés nem helytálló. Lásd: *uo.*: p. 229–233.

⁶⁷ Lásd különösen: *Litman*: i. m. (4), p. 22–69., 122–150. Lásd továbbá *Loughlan*: i. m. (23), p. 404.

⁶⁸ Pub. L. No. 105-147, 111 Stat. 2678.

⁶⁹ Eszerint a vagyoni előny „includes receipt, or expectation of receipt, of anything of value, including the receipt of other copyrighted works”. Lásd: USCA, §101.

⁷⁰ A törvény kritikai elemzését lásd *Eric Goldman: A Road to No Warez: The No Electronic Theft Act and Criminal Copyright Infringement. Oregon Law Review, 2003, p. 369–432.*

⁷¹ Pub. L. No. 106–160, 113 Stat. 1774.

⁷² *Mark A. Lemley, R. Anthony Reese: Reducing Digital Copyright Infringement Without Restricting Innovation. Stanford Law Review, 2004, p. 1395.*

(ART) Act⁷³ – az USCA módosítása mellett – büntetni rendelte (de nem lopásként) az audio-vizuális tartalmak filmszínházi rögzítését.⁷⁴

2011-ben két olyan törvénytervezet is napvilágot látott, melyek a lopás kifejezés hamis illúziójával riogatva kívánja tovább módosítani (sokak szerint szigorítani) a szerzői jog rendszerét az Egyesült Államokban. A jogsértő cselekmények elkövetésére szolgáló külföldi weboldalak üzemeltetőivel szembeni fellépést biztosítani igyekvő jogszabály szenátusi tervezete a „*The Preventing Real Online Threats to Economic Creativity and Theft of Intellectual Property Act*” címet viselte,⁷⁵ a képviselőházi – egyébként bővebb – szövegtervezet pedig a „*The Enforcing and Protecting American Rights Against Sites Intent on Theft and Exploitation Act*” nevet.⁷⁶ Az internetes társadalom addig talán sosem látott támadást indított a két tervezet visszavonása érdekében. Végül e nyomásnak engedve a politikusok többsége 2011 januárjában kihátrált az előterjesztések mögül, s a PIPA és a SOPA a jelek szerint egyaránt elvérzett.⁷⁷

A tulajdon és a lopás kifejezés alkalmazásának téves volta alapvetően a fizikai tárgyak feletti tulajdon és a szerzői művekkel kapcsolatos jogosultságok között megfigyelhető eltérések fényében feltűnő. Ezek egyike a szerzői művek megismerésével kapcsolatos versengés hiánya, a másik pedig a műpéldányok használata feletti kontroll hiánya.⁷⁸

Az előbbi alapvetően arra utal, hogy a magántulajdonba tartozó tárgyak élvezete főszabály szerint csakis annak tulajdonosát illeti meg: egy házban a tulajdonosa lakhat, egy gyümölcsöt annak termesztője fogyaszthat el. (Az egyszerűség kedvéért tekintsünk el a lehetséges kivételektől.) Ezzel szemben egy könyv elolvasásával a benne foglalt alkotás nemvész el. Az tovább adható (például elmesélhető). Másik példával élve: míg egy almát nem fogyaszthat el rengeteg ember, addig egy rádióműsort rengetegen hallgathatnak meg egyszerre. A fájl-cserélés környezetére alkalmazva mindezt: egy dal leöltésével sem az eredeti műpéldány

⁷³ Pub. L. No. 109-9, 119 Stat. 218.

⁷⁴ „Unauthorized recording of Motion pictures in a Motion picture exhibition facility”. Lásd: 18 U.S.C., Sec. 2319b.

⁷⁵ 112th Congress, S. 968. Lásd: <http://www.govtrack.us/congress/bill.xpd?bill=s112-968>. Röviden: PROTECT IP Act. A törvénytervezet elemzését lásd: Drákói szigor: féljetelek online jogsértők. Szerzői jog a XXI. században, 2011. május 13. (<http://copyrightinthexxcentury.blogspot.com/2011/05/drakoi-szigor-feljetelek-online-jogsertok.html>).

⁷⁶ 112th Congress, H.R. 3261. Lásd: <http://www.govtrack.us/congress/bill.xpd?bill=h112-3261>. Röviden: SOPA. A törvénytervezet elemzését lásd: A PIPA új köntöse: SOPA, a.k.a. Amerikai Nagy Tűzfal. Szerzői jog a XXI. században, 2011. október 28. (<http://copyrightinthexxcentury.blogspot.com/2011/10/pipa-uj-kontose-sopa-aka-amerikai-nagy.html>). Röviden: E-PARASITE Act.

⁷⁷ Breaking News: SOPA: R.I.P. Szerzői Joga XXI. században, 2012. január 17. (<http://copyrightinthexxcentury.blogspot.com/2012/01/breaking-news-sopa-rip.html>).

⁷⁸ Ezekkel összefüggésben lásd például Mark Lemley: Romantic Authorship and the Rhetoric of Property. Texas Law Review, 1997, p. 902; James Boyle: The Second Enclosure Movement and the Construction of the Public Domain. Law and Contemporary Problems, 2003, p. 37–40; Bericht des Bundesrates zur unerlaubten Werknutzung über das Internet in Erfüllung des Postulates 10.3263 Savary. Bern, August 2011, p. 3. (<http://www.ejpd.admin.ch/content/dam/data/pressemitteilung/2011/2011-11-30/ber-br-d.pdf>).

nem semmisül meg, sem az abban foglalt szellemi alkotás hasznosításától nem fosztja meg a szerzőt (vagy egyéb jogosultat) a felhasználó.

A másodikként említett jellegzetesség pedig a szerzői jogok korlátozott voltára utal. Habár sokat lehetne azon vitatkozni, hogy ténylegesen mennyi korlátot emeltek a nemzetközi szabályok és a nemzeti jogalkotók a szerzői jogok elé, a tény akkor is tény: a szerzői jogok partjait több korlátozás és kivétel teszi behatárolhatóvá. Idetartozik például a védelmi idő, a jogkimerülés tétele avagy a szabad felhasználások, a törvényi engedélyek és a kényszerengedélyek esetei. Tagadhatatlan, hogy „e korlátok maguk is korlátozottak”. A védelmi idő például olyan hosszú, hogy a már köztulajdonba tartozó művek iránti csekély érdeklődés miatt azok jelentős részének ingyenes felhasználásához sem kötődik komoly üzleti érdek. A védelmi idő ráadásul sok országban csak a vagyoni jogosultságokat köti, a személyhez fűződő jogok gyakran időbeli korlátok nélkül oltalmazhatók.⁷⁹ A jogkimerülés által nyújtott szabadságokat elviekben és gyakorlatilag is képes visszavetni a hatásos műszaki intézkedéseknek nyújtott védelem.⁸⁰ A szabad felhasználásoknak bizonyos szintig ugyancsak korlátokat állítanak a hatásos műszaki intézkedések.⁸¹

Nem korrekt természetesen csupán a szerzői jogosultakat a téves terminológia használatával vádolni. Először is a fentiekben leginkább az amerikai tartalomipart kritizáló megjegyzések hangzottak el, és e téren is különösen az MPAA és a RIAA magatartása támadható leginkább. Másrészt viszont a fogyasztói oldal legalább annyira felelős a szerzői művek és a kapcsolódó teljesítmények felhasználásaival kapcsolatos problémák elharapódzásáért. Éppúgy arról is tehetnek, hogy a helyzet megoldása egyre inkább lehetetlennek tűnik.

Jól ismertek azok a lassan klasszikussá váló – sok esetben álszent – formulák, miszerint a fájlcsereélők azért nem akarnak a tartalmakért fizetni, mert a bevételeket a „kapzsi kiadók” maguknál tartják.⁸² Bár ismertek olyan extrém – a fentieket igazoló – hírek, hogy a fájlcsereélőkkel szemben indított perekben az amerikai hanglemezkiadók érdekszervezete⁸³ részére kártérítés címén megítélt összegből a szerzői jogosultak egy centet sem kaptak,⁸⁴ a fenti fogyasztói retorika messze áll a valóságtól. Jól tükrözi ezt a másik klasszikussá váló

⁷⁹ *Adolf Dietz*: The Moral Rights of the Author: Moral Rights and the Civil Law Countries. *Columbia-V.L.A. Journal of Law and the Arts*, 1995, p. 214–215.

⁸⁰ *Peter K. Yu*: Anticircumvention and Anti-Anticircumvention. *Denver University Law Review*, 2006, p. 13–77.

⁸¹ *Lipton*: i. m. (11), p. 122–134, 145–159; *Gyenge Anikó, Békés Gergely*: A digital rights management szerzői jogi természetéről. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 1. (111.) évf. 1. sz., 2006. február, p. 41–57.

⁸² Sykes és Matza tanulmányát feldolgozva Bodó Balázs ezt az „áldozat tagadása” kifejezéssel jelölte. Lásd: *Bodó*: i. m. (5), p. 255–258.

⁸³ Recording Industry Association of America (<http://www.riaa.com/>).

⁸⁴ Nem is oly rég lehetett hallani minderről, amikor kiderült, hogy az Egyesült Államokban elmarasztalt LimeWire P2P-szolgáltató 100 millió dollár feletti kártérítést lesz köteles fizetni a felperes RIAA-nak. Lásd *Jason Mick*: RIAA Scores \$105M USD from LimeWire, May Give Nothing to Artists. *DailyTech*, 2011. május 13. (<http://www.dailytech.com/RIAA+Scores+105M+USD+from+Limewire+May+Give+Nothing+to+Artists/article21630.htm>).

érv, hogy a fájlcsereelő azért nem fizet a lemezekért, hogy pénzét inkább az élő koncerteken költhesse el. Ez az érv egyrészt azért nem helytálló, mert egy koncerten a konkrét zeneszerzőt nem, hanem csak az előadót támogatja. Másrészt azért nem stimmel ez a logika, mert a jegyárbevételnek is csak egy csekélyebb része jut el a ténylegesen fellépő zenészekhez, a bevételek jelentős hányadát a promócióra, szervezésre, a koncert látványára vagy épp a segédszemélyzetre kell fordítani. Harmadrészt azért problémás ez a gondolkodás, mert valószínűleg az emberek messze nem járnak annyi koncertre, mint ahány zenekar dalát otthon meg tudják hallgatni, s e zenészeknek is csak egy elhanyagolható része tudja vagy akarja az életét turnékkal tölteni.⁸⁵

A fogyasztói oldal hibás viselkedését további két magyar példával érdemes alátámasztani. Ezek egyike sem a fájlcsere világából érkezik, sokkal inkább a szerzői jog általános társadalmi megítéléséről tanúskodik. Ennek ellenére a belőlük áradó rugalmatlanság és sztereotípiák kiválóan alkalmazhatóak a fenti érvelés igazolására is.

2010 júliusában a soproni Volt fesztivál alkalmával a MAHASZ a rendőrséggel karöltve ellenőrizte, hogy a fellépő lemezlovasok jogtiszta felvételeket használnak-e előadásaik során.⁸⁶ A fenti esemény negatív társadalmi fogadtatása elsősorban annak volt köszönhető, hogy az ellenőrzés keretében egyedülként lefoglalt számítógépet tulajdonosa – DJ Pozsi, vagyis Pozsonyi Attila – épp használta, és koncertjének ezért nem sokkal a kezdést követően véget kellett vetni. Bár a jó kommunikációs szakemberek valószínűleg a helyzetet szerencsétlennek, esetleg bakinak neveznék, ez még önmagában nem ad magyarázatot arra a háttérre, amely a különféle internetes fórumokon és blogokon a helyzetet körüllengte. Mindezek legékezebb példája a *Tékozló Homáron* megjelent – egyébként hibáktól hemzsegő – bejegyzés.⁸⁷ A poszt eredeti – egyébként „szakmabelinek” titulált⁸⁸ – névtelen szerzőjét különösebben nem aggasztotta például, hogy az egyértelmű sajtóhírek ellenére a MAHASZ helyett az *Artisjust* állítsa pellengérré. Ennél is súlyosabb a közös jogkezelők sikkasztással, illetve korrupcióval való megvádolása.

⁸⁵ Yu: i. m. (7), p. 904–907.

⁸⁶ Lásd például: DJ-kre csapott le a rendőrség a Volton. Index, 2010. július 5. (http://index.hu/kultur/zene/fesztival/2010/07/05/dj-razzia_tartottak_a_volton/); MAHASZ razzia a Volt fesztiválon. ASVA.info, 2010. július 6. (<http://asva.info/mahasz-razzia-a-volt-fesztivalon-2010-07.html>).

⁸⁷ Miért maffia az Artisjus? helyett a MAHASZ. Tékozló Homár, 2010. július 7.; http://homar.blog.hu/2010/07/07/zuzzuk_be_az_artisjust (árulkodó egyébként a link neve is, vagyis feltehetőleg eredetileg ezzel a címmel jelent meg a bejegyzés). Hibái ellenére e bejegyzés erejét mutatja a tény, hogy az RTL Klub Fókusz című műsorában 2011. november 19-én levetített „Jogdíj mizéria: kinek mennyi a jussa?” című riportban is feltűnt a szöveg. A videót lásd: <http://www.rtlklub.hu/musorok/fokuszplusz/videok/148177>.

⁸⁸ A bejegyzés és szerzőjének szakmai hitelét tökéletesen lenullázzák az ehhez hasonló vélemények: „Ha ez nem lenne elég, akkor még itt van ez is: Az ártatlanság védelme (bűnösség védelmének tilalma) alapján senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg (A Magyar Köztársaság Alkotmánya).” (Valamennyi kiemelés, gépelési és jogi tévedés az eredeti szövegben is szerepelt.) Lásd: Uo. Ráadásul különösen mosolyra hangoló a tény, hogy bár néhány mondattal feljebb a bejegyzés készítője sikkasztással vádolja az Artisjust, az ártatlanság védelme e tekintetben fel sem merül.

2011 novemberében jelent meg a *Délmagyarország* napilapban egy cikk „*Megbüntetett egy szoláriumstúdiót az Artisjus*” címmel.⁸⁹ Az e tanulmány szerzője által „szoláriumretorika” néven emlegetett⁹⁰ ügy háttérében az állt, hogy egy szegedi belvárosi szoláriumstúdió tulajdonosa elmulasztotta az *Artisjus* részére bejelenteni azt, és a szükséges jogdíjat megfizetni azért, hogy a stúdióban élő rádióműsor került nyilvános előadásra. A szerzői művek és a szomszédos jogi teljesítmények nyilvános előadása alapján fennálló jogdíjfizetési kötelezettség vonatkozásában a magyar szerzői jogi szabályozás (és a mögöttes jogpolitika) világos, ráadásul az *Artisjus* sem „büntethet”, hiszen nem hatóság, hanem egyesület. A szándékosan vagy épp véletlenül téves újságírói címválasztás azonban kellő municiót adott a napilap olvasóinak ahhoz, hogy az *Artisjust* (többek közt) sápszedőnek, hamisítónak, zsarolónak, élőködőnek nevezzék.⁹¹

Ahogy arra a kalózkodás szóval összefüggésben is utaltunk: természetesen nem a naivítás vezérelt a fenti elemzés elkészítésekor. Eltekintve attól az egyébként valószínűtlen lehetőségtől, hogy a zene-, a film- vagy a szoftveripar amerikai szószólói nem ismerik saját jogrendjüket, egyértelmű, hogy a lopás terminológiájának használatát a „cél szentesíti az eszközt” gondolkodás motiválja. Vagyis az, hogy a *fájlcsereélők cselekményére a szó mögött meghúzódó negatív többlettartalom kiterjeszhető legyen*. Ebből a szándékos (és szándékosan pontatlan) szóhasználatból következik, hogy valójában minden olyan vérré menő csatározás, amely a szerzői jogi jogsértések lopásként való azonosítására,⁹² illetve ezen érvelés cáfolására irányul,⁹³ *konstruktív eredménnyel nem kecsegtet*.

A fogyasztókat (nem úgy a sajtót), akik nem jogászok, e vádakkal kevésbé lehet illetni, habár a jog nem ismerése nem mentesít a felelősség alól. A társadalom oldalán egyelőre csekély szándék figyelhető meg a jog megismerésére. (Még akkor is, ha egyes előírások értelmének elsajátítása komoly energiát igényelne.) Épp ezért a fogyasztók szerepe a szerzői jog és speciálisan a fájlcsere körüli kommunikáció téves irányának fenntartásában tagadhatatlan és sajnálatos. Hasonlóan ahhoz, hogy a következetes és helyes szóhasználatra az amerikai tartalomipart nehezen lehetne rávenni, a fogyasztói oldal sem tűnik kellőképp nyitottnak a szakmai érvek befogadására. Ez korunk szerzői jogának „huszonkettes csapdája”.

⁸⁹ Kiss Gábor Gergő: Megbüntetett egy szegedi szoláriumstúdiót az Artisjus – Zenés felár a fénycsövek között. *Délmagyarország*, 2011. november 4., p. 1, 9.

⁹⁰ Szoláriumretorika. Szerzői jog a XXI. században, 2011. november 5. (<http://copyrightinthexxcentury.blogspot.com/2011/11/szolariumretorika.html>).

⁹¹ A Délmagyarország online felületén megjelent olvasói véleményeket lásd: http://www.delmagyar.hu/szeged_hirek/megbuntetett_egy_szegedi_szolariumstudiot_az_artisjus/2248089/.

⁹² Lásd a blogok világából Terry Hart: The Copyright Isn't Theft Trope. Copyhype, 2011. szeptember 6. (<http://www.copyhype.com/2011/09/the-copyright-infringement-isnt-theft-trope>); Frank Moritz: Copyright Infringement IS Theft, You Filthy Pirates. Gaming Irresponsibly, July 29, 2011 (<http://gamingirresponsibly.com/copyright-infringement-is-theft-you-filthy-pirates>).

⁹³ A jogtudomány képviselői e párhuzamot többségében elvetik. Lásd különösen Larsson: i. m. (2), p. 96–97; Yu: i. m. (7), p. 899–901. Abban sincs semmi meglepő, hogy a profelhasználó TorrentFreak hírportál szerzői is e véleményt osztják. Lásd különösen Ben Jones: Copyright Infringement and Theft – The Difference. TorrentFreak, 2011. augusztus 27. (<http://torrentfreak.com/copyright-infringement-and-theft-%E2%80%93-the-difference-110827/>).

3. Konklúzió

Korunk retorikája nem független a múlt eseményeitől. A tengeri kalóz és kalózkodás rokonítása a „szerzői jog kalózaival” azonmód megtörtént, amint az utánnymás a kiadókon kívül mások számára is lehetővé vált.⁹⁴ Vagyis a konkrét szóhasználat alkalmazásakor sosem lehet annak történelmi háttérétől egészében eltekinteni. Talán nem került kellőképpen kidomborításra, de a fentiek elsősorban az Egyesült Államok tartalomipara ellen irányuló kritikaként értékelendők. A fentihez hasonló szóhasználat – jó pár kivételtől eltekintve (például az MPAA reklámfilmje, a BSA retorikája) – többségében ugyanis nem jellemzi az európai szerzői jogosultakat. Szerencsére. A fenti kritikával e sorok szerzője ráadásul azt sem akarta sugallni, hogy a fájlcserezés legális, esetleg morálisan menthető cselekmény lenne. A jelenleg uralkodó szerzői jogi paradigma szemszögéből a fájlcserezés jogsértést eredményez. A moralitás viszont nem jogi kérdés. Annak eldöntése, hogy a letöltés és visszaosztás erkölcsileg elítélendő magatartás-e, a fogyasztók szintjén egyedileg, illetve ezen egyedi vélemények összeadódásával társadalmi szinten történhet. E vélemény persze szükségképpen torz, mivel az átlagos fogyasztó nem rendelkezik a jelenség komplex megértéséhez szükséges valamennyi jogi, politikai, gazdasági, technológiai, társadalmi és pszichológiai ismerettel.

A fenti két fejezet leginkább arra igyekezett rávilágítani, hogy egyrészt a szerzői jogon kívüli, másrészt a digitális környezetben elavulttá váló szerzői jogi terminológia, illetve gondolkodásmód (metaforák) használata indokolatlan az internet, illetve speciálisan a fájlcserezés világában. Indokolatlan azért is, mert szükségképpen felszínre törő félreértésekhez, nem várt következményekhez vezet, melyek a jog (jogosultak) és a társadalom (fogyasztók) közötti (egyébként egy szintig korábban is megfigyelhető) szakadék további mélyítését eredményezik.⁹⁵

Más szempontból is veszélyes a fentiekben kritizált retorika. Bár valószínűleg sokan elrettennek a tartalomipar olyan kijelentésétől, hogy egy dal letöltése önmagában szerzői jogi jogsértést és bűncselekményt eredményez, a retorika önmagában még nem eredményez sikeres jogérvényesítést. Ha viszont azt látják az emberek, hogy a szerzői jogosultaknak és a jogvédő szervezeteknek „csak a szájuk jár”, harapni azonban nem tudnak, akkor a hangzatos szavak eredménytelenül tovaszállnak, és mindenki ott folytatja, ahol abbahagyta. Ezzel ellentétben – illetve ennek következtében – napjainkban a jogérvényesítés további szigorításának lehetünk szemtanúi. Az eredménytelen retorikához hasonlóan azonban ez a gondolkodásmód is komoly veszélyeket rejt magában. Ha ugyanis a társadalom azt érzékeli, hogy a tartalomipar minden felhasználásra ráteszi a kezét, mindent ellenőrizni akar, aki pedig nem áll be a jogkövetők sorába, azzal kegyetlenül elbánik, akkor ez a szerzői jog és a szerzői

⁹⁴ Bodó: i. m. (5), p. 26., 96–110.

⁹⁵ Kiválóan érzékelteti ezt a szakadékot a *Bélga* zenekar „Artisjus” című dalának cinizmusa. A zeneszám elérhető az alábbi YouTube linken: <http://www.youtube.com/watch?v=bTyrQ7z2XrU>.

jogosultak iránti bizalom és tisztelet visszafordíthatatlan elvesztéséhez fog vezetni. Ahogy arra Peter Yu figyelmeztet: „a kalózkodásra kihegyezett retorika önmagát sodorja veszélybe; aláássa a hatékony szerzői jogérvényesítés előmozdítására hosszú ideje tett lépéseket”.⁹⁶

Mindezek mellett jelenleg a fogyasztói oldal sem mutat hajlandóságot a jogszabályok és a mögöttes jogpolitikai érvek befogadására. Jól tükrözi mindezt, hogy a „szoláriumretorika” esetében az olvasók jelentős része annak ellenére kétszeres fizetésnek értékelte a rádióműsorok nyilvános előadása után fizetendő jogdíjat, hogy a rádió és a szoláriumstúdió tulajdonosa is eltérő felhasználásért köteles fizetni a szerzői jogosultaknak. A fájlcsere dilemma felszámolása érdekében tehát első lépésként *a szóhasználaton kellene változtatniuk a jogosultaknak, az ő érdekeiket képviselő szervezeteknek és a fogyasztóknak egyaránt.* Az „érdek” szó itt különösen hangsúlyos. A szerzői jogosultaknak ugyanis nem lehet érdekük, hogy a társadalom, mely természetesen a jogsértők mellett a jogszerű fogyasztókat is felöleli, elforduljon a szellemi alkotások világától.

Paul Goldstein intő szavai szerint „a szórakoztatóipari cégek jogainak nyilvános tisztelete nem választható el a társadalom azzal kapcsolatos véleményétől, hogy ezek a cégek miként viseltetnek a cégek által létrehozott termékek forrását adó szerzők és művészek jogai iránt”.⁹⁷ Goldstein a fájlcsere jelenségénél általánosabb körben hangsúlyozza a szerzői jogi „ipar” szereplőinek kölcsönös felelősségét. A probléma felszámolásának kulcsszavaként Goldstein a *tiszteletet* jelölte meg. A fájlcsere kontextusában a tisztelet megteremtésének előfeltétele, hogy világosan és tisztán lássuk a jelenség egészét. *A fájlcsere kérdésével kapcsolatban a szerzői jog (esetleg más jogágak) által felvázolt megoldásoknak ezért a társadalmi realitást mindenképp szem előtt kell tartaniuk.* Meg kell érteniük a fájlcsere dinamikáját (a technológiát és az embereket); be kell látniuk, hogy árral szemben nem lehet úszni (a „kalózok” egyben fogyasztók is, az ő kriminalizálásuk pedig nem a tartalomipar malmára hajtja a vizet); s reálisan fel kell mérniük, hogy melyek a fogyasztói igények (amelyek nagyon eltávolodtak az analóg világban tapasztalt igényektől).

⁹⁶ Yu: i. m. (7), p. 927.

⁹⁷ Paul Goldstein: *Copyright's Highway – From Gutenberg to the Celestial Jukebox, Revised Edition*, Stanford University Press, Stanford, 2003, p. 216.